

VREME EVROPE

VRLINE ŽIVOTA U PORODICI EVROPSKIH NARODA (9)

Kulturni identitet i srpsko-evropska kulturna saradnja

Identiteti, granice, razmena

Jedinstvo razlika

Ono po čemu se Srbija izdvaja u zajednici evropskih kultura, osim sporta, jesu i mnogobrojni festivali, od kojih neki već decenijama uživaju veliki ugled

PITANJE KULTURNOG IDENTITETA nekog društva jedno je od savremenih pitanja o kome su napisane mnoge kulturološke knjige i socijalne studije. Da li, na primer, kulturni identitet neke zemlje i dalje ima svoju snagu i prepoznatljivost kao nekad ili se njegov bilo kakav, a naročito nacionalni, predznak sve više gubi u tokovima globalizacije? U tom kontekstu, gde se nalazi Srbija, šta predstavlja njen kulturni identitet u zajednici evropskih kultura i, obrnuto, može li se govoriti o evropskoj kulturi kao nekom zasebnom entitetu i kako se on doživljava u Srbiji?

Već na samom početku treba reći ono u čemu se kulturološke teorije slažu a to je da svaki kulturni identitet, pre

svega, podrazumeva jedinstvo u različitosti. S druge strane, opet, različitost je moguća tek ako svaka kultura očuva vlastiti identitet. Pored toga, stručnjaci smatraju da se kulturni identitet opire ne samo kulturnoj unifikaciji, već i svim ostalim oblicima potčinjavanja i bezličnosti. To znači između ostalog da pravac u kom će se razvijati neka zemlja, količina slobode u njoj, odnos snaga tradicije i savremenih tokova života, stvaralaštva i mišljenja, njena povezanost sa svetom i njen imidž u njemu jesu veliki izazovi za svaku kulturu.

Za Srbiju izazovi su utoliko veći ukoliko se ima u vidu njeno istorijsko razdoblje na samom kraju XX veka, obeleženo ratovima i negativnom popularnošću u svetu. Upravo zbog

misli na Bitef i Fest, a od novijih veoma snažan uticaj na formiranje drugačijeg, pozitivnog mišljenja o savremenom kulturnom identitetu Srbije čine Exit, kao i Beogradski festival igre koji je prestižan čak i za evropske kriterijume. Veliki je broj i raznih pojedinačnih uspeha, umetnika, umetničkih i drugih projekata, koji predstavljaju zemlju i probijaju nevidljive kulturološke zidove.

S druge strane, identitet koji formira samo društvo unutar sebe takođe doprinosi našoj slici pred Evropom i svetom. Pođimo od elementarne stvari: da stranac koji poseti Beograd ne može otići ni u jedan veliki muzej i upoznati se sa ovdašnjim kulturnim blagom. O tome da imamo i zanemarljivo mali broj atraktivnih modernih “muzeja”, kao što je na primer rad nekog poznatog arhitekta, ili neobične zbirke, ili mesta gde su dolazili i odsedali slavni ljudi, ne treba ni govoriti. Stvar je kulturne politike i to što u centru glavnog grada ne postoji nijedan klasičan bioskop, niti se može naleteći na nekakvu tradicionalnu “meku” knjiga i čitalaštva kao što je to nekad bila knjižara Jugoslovenske knjige. Nažalost, kulturni identitet Srbije koji se nameće sa svih strana pomenen je i na kulturnu i na gradsku periferiju – tačnije, o Srbiji se najčešće piše i govori kao o zemlji opuštenog stila života i dobrog provoda na splavovima.

S druge strane, ukoliko Evropu uzmemo kao jedno globalno društvo u kome se otvaraju novi horizonti i nove kulturne vizije, mora se naglasiti da nju čine sve one posebnosti iz pojedinačnih kultura. Mnogi će reći da je evropski kulturni identitet još uvek otvoren problem, i pored njene geopolitičke ujedinjenosti. Činjenica je da se evropski kulturni identitet naprosto podrazumeva jer Evropa ima svoje zajedničke istorijske korene, pa tako i pored velikih različitosti postoje i mnoge sličnosti, a naročito se ispoljavaju jezičke, religijske, socijalne. Sve te sličnosti i razlike čine zapravo jedinstven evropski kulturni identitet koji je sam po sebi pluralistički, i koji naprosto nije negacija nacionalnih identiteta, već naprotiv, čini se on podstiče posebnosti.

KULTURNI CENTRI: U ulozi nacionalnih kulturnih “misionara” posebno značajnu ulogu imaju inostrani kulturni centri. Uobičajeno je da strani kulturni centri nastoje da što više i što atraktivnije uvedu svoju zemlju u neki drugi kulturni prostor, ali i obrnuto, da plasiraju kulturu zemlje u kojoj se nalaze u svojoj matici, tako ih obostrano povezujući. Veoma je mnogo primera takve saradnje i veoma veliki broj institucija koje se bave razmenom kultura. Recimo, najmlađi strani kulturni centar u Beogradu jeste grčki, koji je počeo sa radom 2008. godine. Pored njega postoji još 11 kulturnih centara iz raznih zemalja preko kojih se organizuju koncerti, izložbe, predavanja, kursevi jezika, i omogućava saradnja među ljudima iz dve kulture. Na primer, u Beogradu je u okviru Italijanskog kulturnog centra otvorena biblioteka sa 14.000 knjiga, i to je jedna od najvećih biblioteka u sklopu tog kulturnog centra. Takođe, biblioteke stranih kulturnih centara sadrže kako prevode svojih pisaca na srpskom jeziku tako i srpskih pisaca na strane jezike, kao što su Meša

toga, kulturna ponuda i snaga Srbije morale bi biti mnogo veće i glasnije kako bi nadjačale sve one loše identifikatore po kojima se srpsko društvo prepoznaje. Tako se, na primer, po mišljenju mnogih ljudi, uglavnom stranaca, sport izdvaja kao jedan od aktuelnih i najmoćnijih odgovora srpskog društva i kulture, samo što država čini se još to nije prepoznala. Dobar sportski imidž Srbije je nešto što bi po njihovom mišljenju trebalo mnogo više uvažiti i mnogo temeljnije na njemu raditi.

DOGAĐAJI: Ono po čemu se Srbija izdvaja u zajednici evropskih kultura, takođe su i mnogobrojni festivali, od kojih neki već decenijama uživaju veliki ugled. Tu se pre svega

Selimović, Ivo Andrić, Danilo Kiš i drugi. U kulturnim centrima se gledaju filmovi, izložbe, čitaju se dnevna štampa i časopisi, organizuju književne večeri. Ili se mogu pohađati zanimljivi kursevi kao što je bio kurs kulinarnosti u kineskom institutu “Konfučije”, dok su u “Američkom kutku” devojke recimo mogle da prisustvuju radionici “Ženski razgovori”.

Kulturna razmena i saradnja na bilo kom nivou ne samo što podižu kvalitet kulturnih programa nego donose i neke nove političke refleksije, u smislu uspostavljanja dijaloga i razumevanja. I to čak u okviru kulture jednog društva. Direktorica “Gete instituta” Juta Gerig u intervjuu za “Vreme” kaže kako se u tom kulturnom centru govori o kulturi iz Nemačke, a ne o nemačkoj kulturi, “zato što su na taj način obuhvaćeni i kulturni stvaraoci koji poreklom nisu iz Nemačke, koji su se tamo naselili i koji su kroz svoja dela postali deo kulture u Nemačkoj”.

U Britanskom savetu takođe ističu multikulturalnost i kažu kako danas u Velikoj Britaniji postoji bogatstvo različitih britanskih, evropskih i vanevropskih kultura koje predstavljaju ukupnost britanskog kulturnog identiteta.

IZNAD GRANICA: Posle promene političke orijentacije države Srbije i otvaranja vrata vezama sa Evropom, posle приметnog jačanja nevladinog sektora, može se reći da i ovde postoji kako interesovanje tako i osnovna infrastruktura za razmenu kulturnih informacija između Evropske unije i Srbije. Primeri te razmene su zaista mnogobrojni, a jedan od najvažnijih skorašnjih događaja jeste i učešće Srbije na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Lajpcigu gde je Srbija bila zemlja u fokusu. Tom prilikom predstavljeno je tridesetak dela srpskih autora prevedenih na nemački jezik. Efekti tog sajma su, prema tvrdnjama organizatora i učesnika, mnogo dalekosežniji jer su posle njega usledili ne samo pozivi za objavljivanje drugih knjiga prisutnih autora, već se počelo čitati i mnogo toga drugog iz srpske književnosti.

Kao jedan od najznačajnijih srpskih kulturnih brendova, koji traje već 45 godina, svakako je Bitef, po kome smo prepoznatljiv u svetu, ali to je i najveći internacionalni teatarski festival u regionu. Na samom početku, šezdesetih i sedamdesetih godina Beograd je zahvaljujući Bitefu video neke od najhrabrijih scenskih eksperimenata svetskog pozorišta, kasnije se mogao upoznati sa najvišim dometima postmodernog teatra i plesa, a u vreme embarga u zemlji uspevao je da dovede neka od najvećih imena teatarske scene. Inovativne pozorišne forme donosile su novu estetiku i poruke, obražovali gledalište i ostavili trag u našem pozorišnom životu.

O tome da je proces kulturne saradnje sa Srbijom veoma ozbiljno i nezadrživo krenuo napred govori i činjenica da će Beograd, Novi Sad i Niš ove godine biti domaćini kongresa Međunarodnog PEN centra. Najavljeni kongres unapred je ocenjen kao najznačajniji kulturni događaj u našoj zemlji ove godine, koji će doprineti međunarodnoj prepoznatljivosti Beograda i Srbije, kao i srpske književnosti i kulture uopšte.

Ivana Milanović Hrašovec

Gete institut

Kultura kao

“Da li je uopšte moguće da Srbija i srpska kultura ne budu deo evropske kulture? Da li je to možda dugogodišnja politička izolacija unela nesigurnost i doprinela tome da se Srbija oseća odbačenom poput deteta koje je odbačeno od strane svoje porodice”, kaže Juta Gerig

“GETE INSTITUT”, NEMAČKA kulturna ustanova, već je 41 godinu u Beogradu. Osnovna misija “Gete instituta” u Srbiji je da omogući pristup nemačkoj kulturi i jeziku, i da poveže kulturne stvaraoce i stručnjake iz Nemačke sa njihovim kolegama u Srbiji.

Gospođa Juta Gerig, direktorka “Gete instituta” u Beogradu, ocenjuje da su veoma uspešni u tome. Kao primer i dokaz navodi nedavno održani projekat “Lajpcig čita u Beogradu” tokom kojeg su četiri autora iz Nemačke i četiri iz Srbije nekoliko meseci bili u prepisci, a zatim su se sastali u “Gete institutu” i imali priliku da diskutuju na razne teme. Njihova pisma mogu da se pročitaju na nemačkom i srpskom jeziku na sajtu Instituta, osim toga jedan deo pisama objavljen je i u dnevnom listu “Danas”. Ponuda “Gete instituta” je, osim na internetu, dostupna i van Beograda. “Odlučili smo da svake godine za težište naših aktivnosti van Beograda odaberemo

proces

Foto: Fonet

jedan grad u Srbiji, u kome organizujemo i manifestacije. Ove godine je to Novi Sad. Naš filmski program koji prikazujemo u kulturnim centrima u čitavoj Srbiji namenjen je publici van glavnog grada”, objašnjava gospođa Juta Gerig.

U “Gete institutu” su zadovoljni saradnjom sa predstavnicima srpskih kulturnih institucija. “Zaposleni u tim institucijama imaju veliko znanje i iskustvo i veoma su posvećeni svom radu. Za nas je najteže što se u Srbiji kratkoročno planira. To je u Nemačkoj drugačije, tako da na kratkoročne zahteve za saradnju ne možemo da odgovorimo pozitivno, jer je naš budžet mesecima unapred isplaniran. Ukoliko bi planovi srpskih institucija bili sigurniji, ukoliko bi imali više sredstava za realizaciju projekata, sigurno bi se smanjio broj kratkoročnih zahteva, koji se uglavnom odnose na finansiranje. Zaista mi je žao što su dva najznačajnija muzeja tako dugo zatvorena. Naravno, umetnost može da se realizuje bilo gde, a nedostatak tradicionalnih prostora može da bude veoma inspirativan za pronalaženje kreativnih rešenja. Ali, za određene formate i za uvođenje mladih ljudi u evropsko nasleđe iz oblasti likovne umetnosti, potrebni su muzeji.”

Na pitanje kako bi ocenila mesto srpske kulture, da li je ona deo evropske kulture, gospođa Gerig kategorički odgovara: “Svaki put se začudim ovom pitanju, jer na njega ne odgovaram prvi put, čak me i zaboli, jer – ukoliko pitanje ne predstavlja neku vrst koketiranja, a do sada nisam imala taj utisak – onda je ono postavljeno sa pozicije autsajdera. Da li je uopšte moguće da Srbija i srpska kultura ne budu

deo evropske kulture? Da li je to možda dugogodišnja politička izolacija unela nesigurnost i doprinela tome da se Srbija oseća odbačenom poput deteta koje je odbačeno od strane svoje porodice?” U Evropi postoje mnoge kulture, ne samo jedna – kaže gospođa Gerig – i to je, između ostalog, ono što čini evropsku kulturu onakvom kakva ona jeste: “Njena raznolikost, uticaj istorijskih iskustava različitih naroda, tri najveće religije (jevrejska, hrišćanska i muslimanska), različiti pejzaži koji su relativno blizu jedni drugima, graditelji, umetnici, muzičari i pisci koji su i u kontaktu širom sveta i koji su svoju publiku našli i izvan granica svoje zemlje. Gete i Karadžić su samo jedan veoma poznat primer među mnogima. Danas se ovi procesi razmene podrazumevaju, ali u isto vreme oni se uglavnom fokusiraju na zapadne zemlje, koristeći pretežno engleski jezik, što može dovesti do jednostrane percepcije. U “Gete institutu” govorimo o kulturi iz Nemačke, a ne o nemačkoj kulturi, zato što su na taj način obuhvaćeni i kulturni stvaraoci koji poreklom nisu iz Nemačke, koji su se tamo naselili i koji su kroz svoja dela postali deo kulture u Nemačkoj. Zato bi, po meni, pravilno bilo reći – evropske kulture. Onda to više ne bi bio gotov brend, poput nekog proizvoda, već proces. Za mene je evropska kultura u svakom slučaju proces, koji se neprestano razvija i iznova definiše.”

Zajednička osobina kultura Nemačke i Srbije je, ocenjuje gospođa Gerig, “sukob između periferije i centra, sukob između postavljanja granica prema strancima, i otvorenost za nešto novo. U Nemačkoj, se neprestano vodi debata o potrebi kanona najznačajnijih radova iz književnosti, umetnosti i muzike. Nisam se do sada susrela sa time u Srbiji. Mislim da je veoma interesantno pitanje percepcije književnih dela. Danas je u Nemačkoj normalno, da su autori iz Švajcarske ili Austrije dobitnici nagrade za književnost, to znači da se prvenstvo ne daje nacionalnoj kategoriji, već jeziku. Nagrada za najbolju nemačku knjigu 2010. godine dodeljena je Melindi Nađ Abonji, književnici iz Švajcarske, koja je rođena u Vojvodini, a koja je nemački naučila nakon emigracije u Švajcarsku.”

U Srbiji se zna mnogo više o nemačkoj kulturi, nego obrnuto. Razlog tome gospođa Gerig vidi u činjenici da je Nemačka veća zemlja od Srbije i da ima više stanovnika. “Osim toga u Nemačkoj živi skoro 180 000 građana Srbije, koji svoje interesovanje za Nemačku prenose na one koji su ostali u domovini. U Nemačkoj su sportisti poznatiji od srpskih kulturnih stvaralaca, ali je i Ivo Andrić mnogima poznat. S obzirom na to da je Srbija bila *zemlja u fokusu* na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Lajpcigu, prevedeno je mnogo dela srpskih autora na nemački jezik, i nadam se da će svi oni steći svoje čitaoce.”

Direktorka
Gete instituta
u Beogradu:
Juta Gerig

Sonja Ćirić

Ozon iz Srbije

“Ako imate šta da kažete, onda i postojite. Besmislena je bojazan da bi se mogli pretopiti i izgubiti integritet”

DRAGAN VELIKIĆ JE srpski pisac čije su sve knjige prevedene na nemački jezik, a pojedine i na još petnaest jezika. Roman *Ruski prozor*, za koji je dobio Ninovu nagradu i nagradu “Meša Selimović”, najviše je prevedeno Velikićevo delo. Dragan Velikić je obavezni reprezent srpske književnosti na inostranim sajmovima, i često pozivan učesnik evropskih književnih tribina. Bio je i ambasador Srbije u Austriji.

“VREME”: Da li bi se u književnosti moglo govoriti o uzajamnom uticaju između Evrope i nas?

DRAGAN VELIKIĆ: Čini mi se da je to vidljivije u pozorištu i na filmu. Taj uzajamni uticaj. Mislim na istinski velike autore, a ne na korektne zanatlije, na dela koja su pre fenomene

je poznato kako se to odvija na nemačkom govornom području. Svako malo veće mesto u Nemačkoj i Austriji ima tzv. *literaturhaus* (dom književnosti). Organizuje susrete sa stranim i domaćim piscima. Strano mi je razmišljanje u kategorijama evroskepticizam ili evrooptimizam. To što jesam je ukupan zbir svega na čemu sam se formirao, što čini moj pogled na svet. Pisac, za razliku od filmskog reditelja, nema potrebu da animira strane i domaće fondove, da neguje dobre odnose sa tajkunima i političarima da bi stvorio svoje delo. Naravno da je komunikacija važna. Bez duhovne razmene tone-mo u autizam.

Vi ste jedan od najčitanijih i najtraženijih srpskih pisaca u Nemačkoj. Da li biste, recimo na primeru Ruskog prozora, mogli da odredite šta je evropskom čitaocu prijemljivo iz naše zemlje?

Ne postoji evropski čitalac. Evropejac postoji na aerodromima i u fri šopovima. To je onaj tužni, nasmejani tip koji bira knjige na isti način kao i sendviče u celofanu. Međutim, pravi čitalac je uvek poseban. Svaki jezik ima takve čitaoce koji su svetovi za sebe. Oni uživaju u avanturi otkrivanja novih knjiga i pisaca. Nastup Srbije ove godine na Sajmu knjiga u Lajpcigu je pokazao da naša književnost ima takvu publiku.

Da li srpska kultura za Evropu znači “ruski prozor”, fortočku, prozorčić koji služi da u prostoriju uđe svež vazduh, ali ne i vazduh koji će promeniti temperaturu prostorije?

U Nemačkoj su dobro udahnuli Tišmu. I Kiša. I Albaharija. Ozon iz Srbije tek dolazi.

U vreme dok ste bili ambasador u Austriji, po kojim kriterijumima ste birali čime i kako predstaviti našu kulturu?

Ambasada nije kulturni centar. Međutim, zahvaljujući sjajnoj ekipi diplomata, srpska ambasada je funkcionisala i kao kulturni centar. U Beču smo svakog novembra održavali Festival srpskog filma, naša pozorišta su često gostovala u austrijskoj prestonici. Organizovali smo i nastup Beogradske filharmonije, dakle, kriterijum je bio kvalitet.

Od kulture se očekuje da nas približi Evropi i da nas, istovremeno, učini autonomnim. Kako se to radi? Da li je to moguće?

Ako ste autentična kultura onda ste autonomni. Ako imate šta da kažete, onda i postojite. Besmislena je bojazan da bi se mogli pretopiti i izgubiti integritet. Književna dela nisu cipele koje italijanske firme proizvode u Šapcu. Možete roman napisati u Londonu i o Londonu pa da ostanete pisac srpske literature.

S. Ćirić

ni svog vremena, a manje umetnost. Imam uvida u savremenu književnost, čitam na tri jezika, međutim, pisca formata Tomasa Bernharda ovo vreme još nije dalo. Dobro, imamo Elfridu Jelinek, jedan snažan, originalan glas. Tu je fantastični Zebald. I sigurno da u svakoj književnosti postoje veliki pisci, ali pitanje je da

li će izazvati dovoljno medijske pažnje da budu prevedeni na druge jezike i stignu do svojih potencijalnih čitalaca. Ne mislim na armije fanova, već na prave čitaoce. Međutim, danas su mediji trafo-stanice. Na tržištu se nameće i prolazi ono što formatizuje prosečna novinarska pamet. Zato imamo fenomen svetskih veličina ala Murakami ili Pamuk, koji su pristojni pisci, ali daleko su od književnih veličina. Oni u literaturi nisu ekvivalent jednog Almodovara ili Majkl Lia, Larsa fon Trira ili Majkla Mura.

Susreti pisaca, i ostalih profesija iz kulture, iz drugih zemalja i Srbije su česti. Čini se, češće ih inicira Evropa nego mi. Da li je jedini razlog novac? Da li ti susreti i razgovori umanjuju naš evroskepticizam? Da li saradnja inostranih i naših pisaca, koja je najčešće samo prijateljska, ima uticaja na približavanje?

Naravno da je novac uslov za susrete koje pominjete. Meni

Bogati svet književnosti

“Greše oni pisci koji podešavaju svoj stil i način da bi postigli tu neku opšte razumljivu razinu, a izbegli posebnost”

OVOG SEPTEMBRA SRBIJA će biti domaćin 77. Svetskog kongresa Međunarodnog PEN centra. Mirko Cvetković, predsednik srpske vlade, ocenio je da će to biti “najznačajniji kulturni događaj u našoj zemlji ove godine, koji će doprineti međunarodnoj prepoznatljivosti Beograda i Srbije, kao i srpske književnosti i kulture”. Međunarodni PEN centar je najveća svetska federacija pisaca, prevodilaca, urednika i izdavača, a Svetski kongres je najznačajniji javni događaj u radu ove organizacije.

Predsednica Srpskog PEN centra je Vida Ognjenović, rediteljka, književnica i profesorka, sada na dužnosti ambasadorke naše zemlje u Danskoj.

“VREME”: Beograd, Novi Sad i Niš će u septembru biti domaćini kongresa Međunarodnog PEN centra. Osim ukazane časti, šta to znači za kulturu naše zemlje?

VIDA OGNJENOVIĆ: Osim što je zvanično radno telo međunarodne organizacije pisaca, Kongres PEN-a je ujedno i vrlo širok i otvoren književni forum na kojem nastupaju autori i prevodioci iz raznih delova sveta. Dobra prilika da se naše čitateljstvo koje, kažu, nije veliko, ali baš za tu istrajnost zaslužuje pažnju, susretne sa njima, ali da i ti naši gosti ponešto neposredno saznaju o našoj književnosti. Šta to znači za našu kulturu, pitate me. Mi živimo u sistemu, ili bolje rečeno u pripremi sistema u kojem je životno važeća i cenjena jedino robnonovčana logika po kojoj je ono što ne vuče profit, ili ne može da bude hipoteka, čisti gubitak. Borimo se za što masovniju proizvodnju i zadovoljenje bazičnih potreba, a malo mesta i poverenja imamo u kreativnu vrednost izuzetka. Zato knjiga koja teži da bude upravo to, dobija svega nekoliko informativnih redaka, ili sekundi u medijima i to samo naročitim povodom (ukoliko nečim ne zasluži prostor u skandaloznoj rubrici). Trebalo bi da ovakav skup doprinese da se malo prenememo iz ove turboulatorske atmosfere i podsetimo da postoji čitav jedan složeni i bogati svet književnosti za koji je Fejsbuk slabašna zamena.

Nije neskromno reći da je izabrana baš naša zemlja da ugosti svetske pisce zahvaljujući vašem ličnom zalaganju i autoritetu. S obzirom na to da ceo život promovirate našu kulturu, kako biste opisali reagovanje vaših kolega na kulturu koja dolazi iz Srbije sad i pre deceniju-dve? Koliko politička situacija utiče na sliku o našoj kulturi?

Prvo da kažem da ne treba samo meni da pripisujete tu zaslugu, već svim kolegama koje učestvuju u radu PEN centra. Stvari se jesu bitno promenile. Pre deceniju i po Kongres PEN-a u Beogradu bio je smela i, po mišljenju mnogih,

neuračunljiva želja nas nekoliko neumornih brzih hodača. Ali, evo, došli smo i do toga, da smo išli sporim, šetačkim uzdržanim korakom, još bismo bili daleko od raskrsnice. Pa i Sajam knjiga u Lajpcigu je po mnogo čemu vidljiva prekretnica. Da, na kulturu se reflektuje politička situacija. U Miloševićovoj Srbiji se ne bi mogao dogoditi Kongres PEN-a, bez obzira na to što bi ga organizovala opozicija. No, dozvolite mi da naglasim jednu važnu stvar, a to je da je kultura znatno dublja i svestranija komunikacija od politike. Ponekad ni ona sama toga nije dovoljno svesna, pa se nepotrebno štimuje na politički ton, što joj veoma zameram.

Kako se uključiti u sve veću porodicu evropskih naroda, a sačuvati identitet?

Treba najpre sopstveni identitet formulirati na istorijskim činjenicama i vrednostima iz vitalne žive umetnosti i tradicije, a osloboditi ga pogubne energije zabluda i našušurene, prazne buke i besa. To je jedini način.

Na sajmovima knjiga i ostalim književnim manifestacijama moguće je steći sliku o književnosti zemalja koje tu učestvuju. Kakvu sliku pruža Srbija, da li naša književnost ima specifične odlike?

Jeste, sajmovi su mesta gde se promovise književnost u vrlo širokom profesionalnom kontekstu i mi imamo čime da se predstavimo. Naša literatura izdržava i vrlo stroga poređenja u svetskim okvirima. Nju odlikuju tematsko bogatstvo, stilska i žanrovska raznovrsnost, hrabro odolevanje trivijalizaciji, vrhunaska poezija i volja za modernizacijom tekstualnosti. Ovako su nas ocenili i nemački kritičari posle nastupa na Sajmu u Lajpcigu, razmatrajući veliki broj prevedenih knjiga poslednjih godina.

Koliko naše nacionalno može da bude opšte?

Onoliko koliko je osobeno i vredno. Šta je, recimo, opšte u romanu *Sto godina samoće*, osim to što je napisan neponovljivo kao i brojna dela svetskog književnog kanona. E, pa to i jeste taj najvažniji uslov. Zato greše oni pisci koji podešavaju svoj stil i način da bi postigli tu neku opšterazumljivu razinu, a izbegli posebnost. Samo, naravno, posebnost ne čine banalni lokalizmi.

Foto:
A. Anđić

S. Ćirić

S verom u knjigu

“Evropska građevina je realnost, možda nesavršena, ali stamena i nesumnjiva. Moguć je balans između zajedničkog sadržaja (Evropa), nacionalnih osobnosti (pripadništvo pojedinačnim nacijama) i lične originalnosti (osobeno mišljenje pojedinca)”

Foto:
S. Milojković

POSLEDNJI ROMAN VLADISLAVA Bajca *Hamam Balkanija* objavljen je, osim u Srbiji (pet izdanja i jedno na engleskom jeziku), i u Bugarskoj, Hrvatskoj, Makedoniji, Turskoj, Nemačkoj i Grčkoj, a očekuje se objavljivanje i u Albaniji, Sloveniji, Norveškoj i Italiji. *Hamam Balkanija* je dobio pet nagrada, među kojima i međunarodnu Balkanika za najbolju knjigu Balkana 2008. godine. Ovog proleća bio je gost “Evropske kuće” u Berlinu u okviru programa “Evropa čita”, do tada isključivo posvećenom autorima iz zemalja EU. I neke od prethodnih knjiga proze i poezije Vladislava Bajca su takođe prevedene i nagrađivane u inostranoj selekciji (dve nagrade na svetskom konkursu za haiku poeziju, *Evropa ekspres*, roman u pričama – Međunarodna nagrada Zlatni prsten za stvaralački opus...). Vladislav Bajac je osnivač i direktor izdavačke kuće Geopoetika, potpredsednik je srpskog PEN centra, i bio je član Programskog saveta koji je organizovao učešće srpskih pisaca na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Lajpcigu.

“VREME”: Gotovo svi ovdašnji učesnici Lajpciškog sajma naglašavali su da su zapaženi pisci iz Srbije otvorili vrata Evrope i drugim našim piscima. Šta to konkretno znači?

VLADISLAV BAJAC: Posle izuzetno dugog perioda Srbije je na Sajmu knjiga u Lajpcigu dobila priliku da se jednoj zemlji, to jest jednom važnijem evropskom jeziku, organizovano i kolektivno predstavi kao književna nacija. Posle skoro dvogodišnjih priprema, uz probleme i greške, ali i povremenu neveru pojedinaca u ceo projekat, predstavili smo se u izvrsnom svetlu. Dogodilo se ono što sam ja lično (kao deo tima) najčešće govorio: da je neophodno da nas prvo Druge vide da bi nas uopšte mogli bilo kako kvalifikovati. To je značilo preuzimanje i rizika da ta kvalifikacija ne bude nepovoljnija. No, i tu sam “bio spreman”: govorio sam da se ne moramo ispostaviti kao najbolja književnost ili kao čudo, već da će biti dovoljno da pokažemo svoju poetičku, intelektualnu, generacijsku i svaku drugu *raznovrsnost*. Ta međusobna

različitost i jeste najveći kvalitet savremene srpske literature. Ponekad sam išao i predaleko tvrdeći da je po nas, makar u ovoj fazi takozvanog nacionalnog otkrivanja, možda i bolje da nas vide kao bogatstvo različitosti nego kao neuspehu genijalnost. Tu ego-genijalnost prepuštam svakom pojedinačnom autoru, ako mu je do nje stalo. Ali, na kolektivnom planu pokazali smo se upravo tako, a što je još važnije – takvim su nas i videli!

Drugo, spiskove zastupljenih pisaca kao i ukupni koncept nastupa krojili su članovi Odbora za sajmove, ali zajedno i sa dvadesetak najvažnijih književnih kritičara, potom domaćini iz Nemačke, naročito mreža za književnost Traduki (neki pisci su bili direktni gosti Sajma, fondacija ili izdavačkih kuća), a na osnovu dva kriterijuma: da pisci budu savremenici našeg doba, to jest živi, i da im je već objavljena ili im se upravo objavljuje knjiga na nemački jezik. To se i poštovalo, ali nezadovoljnih je bilo, što, naravno, nije promenilo suštinu: ako neko, a naročito nezadovoljnici, ne shvati da je svaki uspeh kolege ujedno i potencijalni uspeh onoga koji tamo još nije bio, onda mu nema pomoći. Dakle, posle ovog sajma ne samo da su usledili pozivi za objavljivanje drugih knjiga prisutnih autora, već se počelo čitati mnogo toga drugog iz srpske književnosti, te su već u pripremi kod izdavača germanskog jezičkog područja i knjige autora koji nisu bili na ovom sajmu. Prvobitan plan je da se pojačanim tempom nastavi ovaj angažman makar još nekoliko sledećih godina i da se ovaj fokus na Srbiju maksimalno iskoristi. Nadam se da će Ministarstvo kulture i u ovom mandatu potpuno podržati ovaj projekat, kao što je to učinio i prethodni sastav ovog ministarstva, počev od prvog čoveka do svih vrsta savetnika i službenika. Takođe, indirektno, glas o našim autorima počeo je da se preliva i u druge jezike i književnosti. Dug proces je počeo, ali čini mi se nezaustavljivo, najzad.

Koncept po kome su birani autori koji su predstavljali Srbiju u Lajpcigu je u javnosti opisan kao urbani. Ukoliko je ta ocena tačna, da li je Organizacioni odbor, čiji ste vi bili član, smatrao da će urbanost biti najbrži put do evropskih prevodilaca i publike?

Razumem šta pitate, ali nisam sklon da književnost tako podelim. Ako već moram, onda je odgovor na vaše pitanje potvrđan i nesumnjiv. Jer, šta je alternativa – ratarska književnost? Podsećam na osnovne kriterijume pomenute u prethodnom odgovoru.

Vaš roman Hamam Balkanija pisan ćirilicom i latinicom, spojio je ova dva pisma. Da li je tako nešto moguće i u životu?

Pre no što bih vam i ovde potvrdno odgovorio, valjalo bi da se pomalo (veštački) predstavim i kao jezički srpski nacionalista. Činjenica da se u Srbiji to jest u srpskom jeziku još uvek, možemo reći, formalno i neformalno, koriste dva pisma – ćirilično i latinično, bogatstvo je kojim se malo jezika u svetu može pohvaliti. I naravno da sam na to ponosan. A kada se zna da je osnovna potka moje knjige problematizovanje dvostrukog identiteta i dvostrukosti uopšte, pa šta je moglo biti prirodnije nego da vrlo osmišljeno upotrebim oba pisma kako bih pojačao slike i poruke knjige! A kada tome dodamo zajedničku prošlost srednjovekovne Srbije i Osmanske imperije, razlozima nema kraja (podsetimo se da je i Ataturkovim reformama Turska dvadesetih godina 20. veka prešla sa arapskog na latinično pismo). A ako se vratimo životu, čak i bez simboličke upotrebe ova dva pisma, istorija i sadašnjica nas svakodnevno podsećaju da je život u crno-belim slikama nemoguć; kolor se dobija mnogostrukošću svega postojećeg, pa i karaktera.

Hamam Balkanija je dobio pet nagrada, pa i međunarodnu nagradu Balkanika, preveden je na šest jezika, a u toku je prevođenje na još toliko, što je očigledan dokaz da je ovaj roman zadovoljio evropske kriterijume... Kako biste ih definisali?

Ne bih se usudio da ih definišem. I ja sam posmatrač ova što se sa romanom događa; čak i po cenu da se ništa dalje ne dogodi, pomenuću da toj priči o njegovom prevođenju nije kraj – razmatra se prevod na mandarinski kineski i na arapski jezik (koji govore ljudi u 24 zemlje). Ali, da suzimo kriterijum: Evropa. Mogu da pretpostavim da se u ovoj knjizi isprepletalo nekoliko razloga: danas teško možete naći čoveka koji na bilo koji način nije dotaknut pitanjem identiteta, migracija, menjanja ili mešanja jezika, odnosa hrišćanstva i islama i dr. Ovaj roman sam do sada predstavio u dvadesetak gradova u trinaest zemalja Evrope. A rekao bih nešto iz iskustva, recimo, nedavnog gostovanja u "Evropskoj kući" u Berlinu, u sedištu Evropske unije za Nemačku, a gde sam bio po pozivu Saveta Evrope kao prvi pisac iz Srbije (što je bio i još uvek je predsednik jer su do tada pozivi bili rezervisani samo za autore iz zemalja članica Evropske unije). Tu sam, u prepunoj dvorani sa, naravno, najviše prisutnih Nemaca, ali i Turaka i raznih naroda sa Balkana, potom Indonezije, Francuske i drugih zemalja, po tome ali i po izuzetnom zanimanju i pitanjima – shvatio da je Evropska građevina realnost, možda nesavršena, ali stamena i nesumnjiva. U publici su bili ljudi koji su na potpisivanje doneli moje knjige objavljene na različitim jezicima Evrope, a to govori da je moguć balans između zajedničkog sadržaja (Evropa), nacionalnih osobnosti (pripadništvo pojedinačnim nacijama) i lične originalnosti (osobeno mišljenje pojedinca).

Kako protumačiti činjenicu da su tri naša pisca, među kojima ste i vi, prošle godine uvrštena u izbor za nagradu IMPAK, jednu od najrenomiranijih u Evropi?

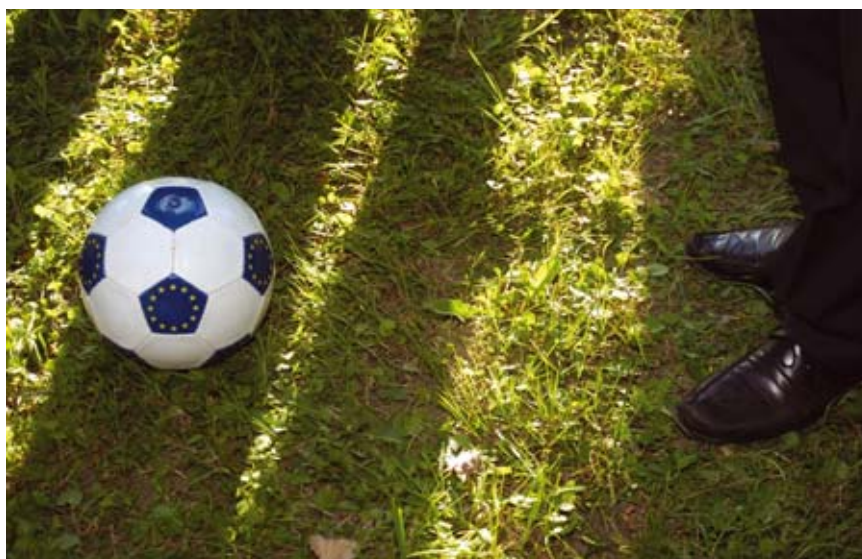
Iz ubeđenja da se možemo slobodno postaviti rame uz rame sa svim drugim književnostima Evrope. Ja to znam odavno, ljudi u Srbiji to moraju znati ako još ne znaju, ali to mora saznati i Evropa. Ali, da bi saznala, mora da nas čita. A nije mogla da nas čita jer nas stranci nisu preterano prevodili. Niti je naša država išta ranije činila, a bila je dužna da organizuje, finansijski i logistički pomogne objavljivanje knjiga naših pisaca na strane jezike (što čine sve normalne zemlje već decenijama). Tek pošto moja Geopoetika sa magarećom upornošću nije odustajala od preporučivanja ideje u više mandata srpskom ministarstvu kulture i dok nije počela sistematski, ozbiljno, skromno po broju, da to čini (najzad uz pomoć Ministarstva kulture, razumevanjem ministra Nebojše Bradića), mogli smo da se pohvalimo i prvim rezultatima. Jedan od njih je bio da te knjige pročitaju Drugi i da ih, na osnovu kvaliteta knjiga i njihovih odličnih prevoda, svrstaju među najbolje. Tako su za IMPAK Dablin nagradu nominovane čak tri knjige iz Prvog kola edicije *Srpske proze u prevodu* među 42 iz svih (!) jezika sveta prevedenih na engleski u poslednje tri godine. (Uz to, još 120 knjiga originalno napisanih na engleskom jeziku na svim kontinentima.) To je izuzetan uspeh. Da ne govorim da se na osnovu ove serije mnoge od dosadašnjih deset knjiga već prevode i na takozvane treće jezike. Zbog toga je ova biblioteka i osnovana.

Kako se Geopoetika odlučuje koje će inostrane naslove predstaviti našim čitaocima?

Ne bežeći od subjektivnosti svog ukusa. Ali, i praćenjem svetске scene i imanjem osećaja odgovornosti prema kvalitetu kao i prema poštovanju čitalaca. Mi smo sebe osnovali početkom devedesetih da bi čitaoci u Srbiji ostali u vezi sa svetom, kada smo svi od njega bili odsečeni. To i sada činimo i nisu nam potrebne sankcije da bismo to i dalje radili. Ubeđenje i ljubav. Uz, pretpostavljamo, kompetentnost i znanje. S verom u knjigu!

Sonja Ćirić

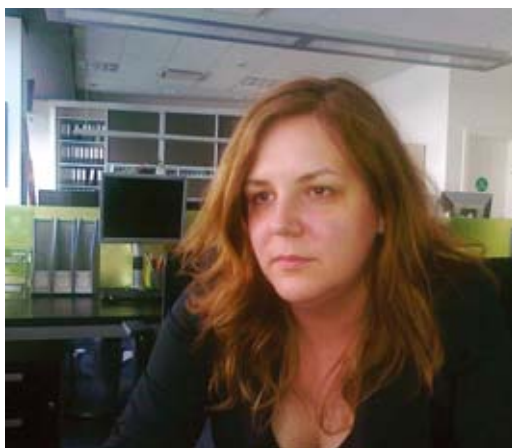
Foto: A. Andić

Zajednički most

“Pronalazimo načine za uspostavljanje dijaloga između novih umetnika u Velikoj Britaniji i njihove nove publike u Srbiji”

BEOGRAD JE JEDAN od prvih osam gradova u kojima je Britanski savet (British Council) otvorio svoje kancelarije izvan Velike Britanije. Prva kancelarija u staroj Jugoslaviji otvorena je 1940, ali rad je bio prekinut tokom Drugog svetskog rata. Ponovo je nastavljen već 1945. godine.

Menadžer za projekte i komunikacije u Britanskom savetu: Ivana Đurišić

Menadžer za projekte i komunikacije u Britanskom Saveću, Ivana Đurišić na početku našeg razgovora odgovara na pitanje o kulturnom identitetu, odnosno o tome da li se danas neguje nacionalni kulturni identitet ili se on sve više utapa u globalizacijske tokove:

“Poslednje decenije 20. veka, naročito u Evropi, ukazale su na to da multikulturalnost odnosi prevagu nad konceptom nacionalnih identiteta. Tako su se stvari odvijale i u domenu kulture, gde danas u Velikoj Britaniji postoji bogatstvo različitih britanskih, evropskih i vanevropskih kultura koje u sadejstvu i ravnopravnoj zastupljenosti predstavljaju ukupnost britanskog kulturnog identiteta. Velika Britanija je scena na kojoj se svakoga dana pojavljuju novi umetnici koji svoja različita etnička, kulturna i duhovna obeležja ugrađuju u kulturni identitet ove zemlje. Tako pored tradicionalnih kulturnih vrednosti kao što su dela Šekspira ili Šoa, Hičkoka ili Fleminga, današnji kulturni identitet čine i skulptor Aniš Kapur, koreograf Akram Kan, arhitekta Zaha Hadid, umetnik grafita Benksi... Što se tiče srpskog kulturnog identiteta, on se teško prepoznaje kao ukupnost. Njega čine istaknuti pojedinci u različitim oblastima, koji uspevaju da sopstvenu priču predstave na univerzalan način jednako blizak ovdašnjoj publici kao i onoj širom sveta.”

Skloni smo da verujemo da je kulturni obrazac Srbije, onako kako je predstavljen u Evropi, zasnovan više na tradicionalnim vrednostima, a ne na savremenoj kulturi. Pitamo, da li je on uopšte prepoznatljiv u Velikoj Britaniji, i na koji način.

“Teško je definisati kulturni obrazac Srbije u Velikoj Britaniji”, kaže Ivana Đurišić. “Da li su to pripadnici emigracije od pre 70 godina ili one od pre 20 godina? Da li su to brojni naučnici i stručnjaci koji rade na univerzitetima, u istraživačkim

centrima, institutima, razvojnim centrima? Ili možda talentovani umetnici koji nalaze svoje mesto u okviru dinamične britanske scene (Roksanda Ilinčić)? Ono što definitivno ostavlja pozitivan utisak ljudima iz Velike Britanije jesu festivali (Exit, Bitef, Beogradska nedelja dizajna).”

Kada razgovaramo o tome šta je to što je potrebno kako bi Srbija izgradila svoj kulturni identitet koji bi bio uticajniji i prepoznatljiviji u Evropi, Đurišić odgovara da bi to trebalo da bude jedno od osnovnih pitanja kulturne politike Srbije: “Kulturni identitet se često stvara nezavisno od utvrđivanja strateških ciljeva. Na primer, već dugi niz godina Srbija je globalno prepoznatljiva po uspesima koje sportisti ostvaruju na važnim međunarodnim takmičenjima. Najveća zasluga u tome pripada samim sportistima. Država to nije definisala kao prioritet u formiranju kulturnog identiteta. Ovde se kulturna tradicija predstavlja kao kulturni identitet, samim tim ga sputava i ograničava u već definisane opštepoznate forme. Kulturni identitet Srbije je često vezan i za neposrednu prošlost, istorijske okolnosti u kojima nismo uvek predstavljeni kao pozitivci. Nažalost, u umetnosti i kulturi u užem smislu, nemamo kontinuitet pozitivnog imidža možda i zbog toga što je sam sistem finansiranja prilično slab, siromašan i nerazrađen, tako da mnoge stvari realno nemaju mogućnost da dopru do inostranog tržišta da bi nas na taj način i predstavile.”

O susretima i razmeni ove dve kulture Ivana Đurišić kaže: “Upravo zahvaljujući prepoznatljivom britanskom identitetu, ovdašnja publika mnogo lakše prihvata sadržaje koji dolaze odatle, nego što je to u obrnutom smeru. Veliki broj britanskih umetnika godišnje prođe kroz Srbiju. Ono što je za Srbiju neobično važno je da svaki takav susret između britanskih i naših umetnika predstavlja jednu novu šansu za promociju Srbije u Velikoj Britaniji. Kroz susrete sa našim ljudima oni upoznaju naš kulturni i umetnički potencijal, žele da uspostave saradnju, o tome pričaju kada se vrate, a neretko se ostvari profesionalna saradnja u Britaniji. Primeri su mnogi, od pozorišta, preko muzike, dizajna, arhitekture... Jedna od poslednjih inspirativnih saradnji, čiji sam bila svedok, jeste zajednički projekat srpskog umetnika Mrđana Bajića i čuvenog britanskog umetnika Ričarda Dikona koji su projektovali most koji bi trebalo da obezbedi šetačima da sa Kalemegdana direktno siđu na šetalište uz obalu Dunava. Ako se taj projekat ikada bude realizovao, taj most će biti od velikog značaja i za spoj naše dve kulture.”

Ivana Milanović Hrašovec

Šta znači saradnja

“Neophodna je verifikacija na tuđoj sceni onoga što ste uradili na svojoj”

JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE je 2006. godine postalo deo Evropske teatarske unije. Od 20 teataru u Uniji, Jugoslovensko dramsko pozorište je jedini predstavnik iz ovog regiona.

Osnovana s ciljem da podstiče pozorišnu umetnost kao sredstvo ujedinjenja evropskih naroda uz poštovanje identiteta, kulturnih tradicija i raznolikosti, Evropska teatarska unija je model savremene saradnje među pozorištima. Šta znači biti deo asocijacije evropskih teataru, razgovaramo sa Brankom Cvejićem, direktorom Jugoslovenskog dramskog pozorišta.

“VREME”: Kako to da je baš JDP izabran od toliko drugih, ta-
kođe važnih pozorišta? Koje su to odlike zadovoljile kriterijume
Evropske teatarske unije?

BRANKO CVEJIĆ: Još devedesetih, nekako ubrzo pošto je Pikolo teatar osnovao Evropsku teatarsku uniju, pominjano je da bi bilo dobro da postanemo njen član. Međutim, došle su godine u kojima smo svi u zemlji postali dovoljni sami sebi, i u kojima nikakva saradnja sa evropom nije bila moguća. Zatim nam je izgorela zgrada, što nas je onemogućilo da radimo punom snagom, bez obzira na to što smo igrali predstave na sceni “Bojan Stupica”, pa je nastao period u kome je pozorište igralo repertoar koji mu ne priliči, što je sve odložilo razmišljanje o Teatarskoj uniji. Prvi pogodan momenat je bio nakon otvaranja nove zgrade. Postupak je bio sledeći: aplicirali smo, naše predstave su neko vreme gledali ljudi iz Teatarske unije, raspitivali se o nama, razgovarali sa glumcima, rediteljima i, posle godinu dana smo primljeni.

Šta se nakon toga promenilo u životu JDP-a?

Sama činjenica da smo uspostavili međunarodnu saradnju, da smo deo evropskih pozorišta je veliki boljitak. Nažalost, nemamo društvenu podršku. Prvo što nam je preporučeno kad je nedavno uvedena finansijska restrikcija gradskim pozorištima je – ukinite međunarodnu saradnju. Šta to znači? Kako tako nešto sme da se uradi? Nekako baš tada smo ugovorili gostovanje Zagrebačkog kazališta mladih. Zar je trebalo da ga otkazemo? Naravno da – ne. Oni su odigrali tri predstave, i bilo je sjajno. U septembru bi trebalo mi da gostujemo u Zagrebu, ali ne znam kako ćemo to da izvedemo. Nedavno je kod nas gostovalo Slovensko narodno gledališče iz Ljubljane, odigrali su dve predstave. Sa njima imamo sjajnu saradnju, ali kao i svaka saradnja i ova mora da se održava i da ima i jednogodišnji ritam i kontinuitet. Neophodna je verifikacija na tuđoj sceni onoga što ste uradili na svojoj. Sećam se, kad sam počinjao glumačku karijeru, u vreme

Jugoslavije, gostovali smo u inostranstvu kad neko zadužen za to potpiše međudržavni ugovor pa osim ekonomije i sporta ugovori i kulturu, pa ovde u vladi ili već tako negde odrede da ove godine u Moskvu ode, na primer, Hrvatsko narodno kazalište iz Zagreba, a iduće Jugoslovensko dramsko.

Već odavno se to ne radi tako. Postoji razmena teataru, ali ne često. Razni teatri organizuju takozvane internacionalne sezone i pozivaju druge ansamble u goste. Mi smo, na primer, tri puta učestvovali u internacionalnoj sezoni Teatra di Roma: sa *Buretom baruta*, sa *Psećim valcerom*, i na kraju sa predstavama *Mletački trgovac* i *Fedrina ljubav*. Najave tih gostovanja su postavljene mesecima unapred, ceo grad zna da ćete doći, piše se o vama – zar posle toga nekome treba još neki dokaz šta Jugoslovenskom dramskom pozorištu znači saradnja?

Ko je birao predstave s kojima ste se predstavili u Rimu? Da li drugom gradu pokazujete naslove koji odgovaraju njegovoj publici ili ne vodite računa o tome?

Kako kad. Nekad nam sugerišu naslov, kao što je to bilo u Rimu, a nekad sami biramo. Na primer, naše prvo gostovanje u Zagrebu nakon rata bilo je sa tri savremene domaće drame: *Skakavci* Biljane Srbljanović, *Hadersfeld* Uglješe Šajtinca i *Šine* Milene Marković. Namerno smo to uradili, hteli smo da na prvom gostovanju nakon velike pauze pokažemo naše pisce. I sve tri predstave su sjajno primljene.

Da li imate utisak da je ta plemenita pojava, kulturna saradnja, izmanipulisana? Da li je postala sredstvo za neke političke ciljeve?

Kultura je veoma bitna u nastojanju da se uspostave dobri odnosi u regionu. I sport, takođe. Pa ipak, kultura je najjednostavniji način da se pokrenu stvari u pozitivnom smeru. Sad više ni jezik nije problem. Mnogi u regionu govore srodnim jezicima, razumemo se, a i ako ne, tu je tehnologija koja omogućava lak i brz prevod. Dakle, nema prepreka, one su samo u našim glavama.

Foto:
Vesna Anđić

U sistemu sveta

“Mi smo jedna od najjačih dramskih literatura među manjim i srednjim nacijama po broju stanovništva. Prema tome, lament o mestu domaće drame kod nas je čisti kliše”

BITEF JE SRPSKI brend, po njemu nas prepoznaju u kulturnom svetu. Šezdesetih i sedamdesetih godina Beograd je zahvaljujući Bitefu video neke od najhrabrijih scenskih eksperimenata svetskog pozorišta, tokom osamdesetih i devedesetih predstavio je najviše domete postmodernog teatra i plesa, a u vreme embarga u zemlji uspevao je da dovede neka od najvećih imena svetske izvođačke scene. U prvoj deceniji ovog

veka Bitez prikazuje inovativna dostignuća svetskog mejnstrima, predstave postdramskog i neverbalnog scenskog izraza i “sajber” teatra. Predstave i ljudi koji su sve te godine dolazili da nam pokažu svoje estetike i stavove, ostavili su traga u našem pozorišnom životu.

Jedan od najzaslužnijih za takav Bitez je Jovan Ćirilov, umetnički direktor i selektor ovog festivala od njegovog osnivanja. **“VREME”: Ovog septembra Bitefu će biti 45 godina. Kad je počinjao, da li su naša pozorišta i publika bili spremni da prime i da uče od inostranih predstava?**

JOVAN ĆIRILOV: Kada smo osnivali Bitez, nismo imali nameru da učimo naša pozorišta niti da ih izlažemo uticaju najznačajnijih novih tendencija svetskog teatra. Naš cilj je bio da naše pozorište dovedemo u koordinatni sistem novog svetskog pozorišta. I to ne samo pozorišne umetnike, već i širu i užu pozorišnu javnost. Znači da publiku naviknemo na novi teatarski idiom, a pozorišne kritičare obavestimo šta se dešava po svetu. Bitez su najpre shvatili političari, njegov značaj za našu kulturnu scenu, zatim publika, potom najbolji deo publike – kritičari, najzad reditelji, a većina glumaca (osim časnih izuzetaka) nisu ga do dana današnjih shvatili, jer ga nisu pratili; daroviti, kao svi histrioni Balkana, glumci su najdarovitiji, ali i najkonzervativniji deo našeg pozorišta, estetski i društveno. Na Bitefu su izrasla dva-tri značajna kritičara, pre svega Muharem Pervić, koji je do kraja shvatio pozorišnu avanturu svetskog pozorišta, nešto konzervativniji Vladimir Stamenković, kao izvrni profesor *a priori* sklon literarnom pozorištu, koji je ipak uočavao velike i nesumnjive vrednosti i o njima pisao na visokom nivou, kao i najmlađi među njima Ivan Medenica, takođe opredeljen pretežno za literarno

pozorište, sjajan analitičar mana pozorišnih stvaralaca kod nas i u svetu, ali nesklon sintezama i avangardnijem kritičarskom instrumentariju, koje traže neke predstave Bitefa. Međutim, sva trojica imaju antologijske kritike, najbolje što se o nekim predstavama sa Bitefa pisalo u svetskim razmerama.

Osim u estetskom, da li nam je Bitez ostavio traga i u organizacionom smislu?

Borba glumaca, koja se upravo sad vodi, da mogu da odbijaju zadatke u repertoarskom pozorištu bio bi kraj takvog tipa pozorišta koji je još potreban ovoj sredini. Njihova hoću-neću teorija je krajnje razorna. Postoje pozorišta bez ansambla kao Bitez teatar, Slavija, Zvezdara u kojima mogu odlično da ostvare svoju slobodu izbora. U Evropi su repertoarska pozorišta najbolja pozorišta sa kulturnom misijom koja je još životno potrebna našoj sredini. Anglosaksonski stil Brodveja i Vest enda je komercijalno pozorište bez ikakve misije u velikim pozorišnim nacijama kao Nemačka, Rusija, Poljska i skandinavske zemlje. A hibridni oblik teatra (u kom glumci mogu da biraju šta će igrati, a pri tom dobijati redovnu platu) i koje zagovara izvestan broj glumaca, nigde na svetu ne postoji.

Kad birate predstave koje će učestvovati na Bitefu, da li vodite računa o ukusu naše publike?

Ne znam da li bi se moglo formulirati da za Bitez biramo (Anja Suša i ja) ili smo birali predstave (Mira Trailović i ja), vodeći računa o ukusu publike. Pre svega, vodimo računa o najboljoj bitefovskoj publici koja je spremna da prihvati bitefovske iskorake. Mi se odrekemo predstava koje, iako nose nešto novo, čak izrazito novo, to iskazuju na amaterskom nivou, jer naša publika izrazito ne voli amaterizam i diletantizam. Prednost dajemo novim formama izrečenih na što višem profesionalnom nivou, rediteljskom, glumačkom, likovnom i muzičkom.

Neprestano putujete, vi ste sigurno najinformisaniji o situaciji na pozorišnim scenama u svetu. Kako se, recimo, pozorišta zapadne Evrope “nose” sa ekonomskom krizom? Da li u našem procesu rada ima nečeg zajedničkog sa njima?

Meni se čini da kriza nije bitno uticala na kvalitet svetskih pozorišta. Svi se nekako muče, trude, pa ipak izađu na kraj sa materijalnom krizom. Ali to je impresija. Ovu temu bi valjalo proučiti statistički, a ne impresionistički i tek onda izreći svoj sud. Isti je slučaj kod nas. Dotacije smanjene, neredovno se uplaćuju, a snaga i želja onih koji stvaraju sve to nadjača i prevaziđe. Tako da srećom pozorište ne zavisi do kraja od materijalnih okolnosti, kako bi to zaključila vulgarna varijanta

Foto:
V. Andić

Sa otvaranja
Bitefa 2003.

Foto:
A. Anđić

marksizma, ali ne i sam Marks niti njegov prijatelj Engels. (Molim da ovo ne čitaju oni koji daju sredstva za kulturu! Ili bar ne poveruju u to što sam maločas napisao.)

Neki pozorišni kritičari smatraju da na repertoarima domaćih pozorišta ima malo domaćih tekstova. Da li se slažete sa njima?

Kada sam ja počinjao svoju pozorišnu avanturu, zbog ideološkog diktata socrealizma nikom ozbiljnom starom niti darovitom mladom nije ni padalo na pamet da piše drame. I tada se govorilo što nema domaće drame. I to se nastavilo do danas, kada domaća drama dominira našom scenom, i to odlično žensko pismo. Mi smo jedna od najjačih dramskih literatura među manjim i srednjim nacijama po broju stanovništva. Taj nivo je visok, drame relevantne, a naravno da su remek-dela retka, jer je velika umetnost uopšte retka svugde i u svim stvaralačkim oblastima. Prema tome, lament o mestu domaće drame kod nas je čisti kliše.

Šta je srpski teatar? Da li postoji?

Šta je srpski teatar, teško je definisati. Laške nam je definisati nemački, ruski, američki, zato što su dalji, a, boga mi, i bogatiji i izrazitiji. Već nam je teže reći šta su, recimo, hrvatski ili bosanski teatar. Pa, ipak, makar i površno možemo reći da je srpski teatar, i srećom i nažalost, pre svega teatar glumaca, a ne reditelja. Dakle, jače je ono pojedinačno, nego opšte. Glumac je u teatru zadužen za ono individualno, a reditelj za ono opšte, misaono, estetsko i estetično, za stilizovano i stilsko. Za to nismo baš rođeni. Ima i glumaca koji žele da se izraze na tragu fizičkog ili postdramskog teatra, pa i poneki reditelj. Zato imamo veoma prosečno pozorište, sa dobrim

glumcima, ako je gluma mimeza života. Imamo umereno komercijalno, sa dobrim komediografima, što je bolje nego da imamo publiku koja voli operetu ili neki površni mjuzikl. Jedan deo publike kod nas, naročito u doba krize, čak želi da čuje neki odgovor na pitanja koja ih muče u životu, pa i na najopštijem planu. To je onaj najbolji deo naše publike. Naša publika ima neku antropološku potrebu za teatrom, što je verovatno nastalo kad se osveščivala naša nacija i ulazila u moderno doba sa mnogo poslova koje je valjalo posvršavati zbog raznih okupacija, što severnih što južnih.

Kad bi ste bili u poziciji da izaberete, na primer, pet naših aktuelnih predstava koje bi predstavile našu scenu inostranoj publici, koje bi to predstave bile i zašto?

To je teško i lako izabrati. U tom izboru bila bi *Elijahova stolica* Jugoslovenskog dramskog pozorišta u režiji Borisa Liješevića: aktuelna tema, uzbudljivo istinita, čista forma, odlični glumci. Zatim *Otac na službenom putu* Ateljea 212: Oliver Frlić, žestoko angažovani reditelj, okreće novu stanu svog angažovanog teatra, baveći se ovog puta ne provokacijom već ljudskom sudbinom. Neka Urbanova predstava iz subotičkog Kostolanji Deže teatra jer je nov i avangardan na izrazito svoj izvoran način. Predstava *Alfa boys* izraelskog koreografa Gaja Vajcmana, koji je iskoristio nove snage Bitef teatra na najbolji način da predstavi provokativnu temu kakve se obično ne ostvaruju (problematizovanje suštine muškosti) u plesnom teatru, a koja dobro reprezentuje profilisanje "Bitef teatra" po zamisli Jelene Kajgo.

S. Ćirić

Bogata razmena

“Svi mi stranci zadivljeni smo izuzetno velikim brojem festivala i događaja međunarodnog karaktera koji se održavaju u Srbiji”

ITALIJANSKI INSTITUT ZA kulturu osnovan je 1940. godine, a nakon dugog perioda prekida rada, uzrokovanog ratnim i posleratnim događajima, ponovo je počeo sa radom 1965. godine. Njegov zadatak je da promoviše italijansku kulturnu baštinu, kao i da omogući susret lokalne kulturne stvarnosti i italijanske, njihovu interakciju i uzajamno vrednovanje. Razgovaramo sa Marijom Macom (Maria Mazza), direktorkom Instituta.

„VREME“: Na osnovu dosadašnje razmene kulturne saradnje, kako biste ocenili šta je ono što bi danas moglo činiti srpski kulturni identitet, odnosno italijanski kulturni identitet?

MARIJA MACA: Kao direktor Italijanskog instituta za kulturu u Beogradu tokom poslednje dve godine, mogu da kažem da sam se u potpunosti uverila u ono što se kod nas uglavnom

karakterišu život ove zemlje i kreiraju percepciju sopstvenog kulturnog identiteta.

Što se tiče Italije, čini mi se da je jedan od aspekata koji karakteriše savremenu italijansku kulturu kreativna volja u traženju odgovora na protivrečnosti savremenog društva. Na primer, u oblasti vizuelnih umetnosti vidimo velika previranja u tom smislu, ali to je vidljivo i u oblasti filma i u književnosti. Naime, u Italiji postoji duga tradicija promišljanja i kritike društva, te smo postali svedoci veoma žive umetničke i intelektualne produkcije u tom pravcu.

Da li se i u kojoj meri danas u Italiji predstavlja srpska kultura?

Budući da već duži niz godina ne radim u Italiji, mogu da kažem kakvi su moji utisci, iz moje perspektive života u Srbiji: Ambasada Srbije u italijanskoj prestonici ulaže izuzetan trud u promovisanju srpske kulture u našoj zemlji i često blisko saraduje sa našim diplomatskim predstavništvom u Beogradu. Neki veliki događaji su obeležili prisustvo Srbije u Italiji poslednjih godina: već 2007. to je bila izložba “Balkan”, organizovana u gradu Adriji uz učešće Narodnog muzeja u Beogradu, na kojoj su bili izloženi dragoceni eksponati, specijalno za tu priliku predstavljeni italijanskoj publici. Nastavak ove izložbe bila je restauracija čuvenog antičkog “Veličanstvenog kratera” iz Trebeništa, koji je u decembru prošle godine po završenoj restauraciji bio izložen u Padovi, a potom na jednom od najznačajnijih mesta kada je reč o institucijama – u Palati Kvirinale u Rimu. Sad, na kraju ovog dugog putovanja, krater je izložen u Narodnom muzeju u Beogradu. Zaista verujem da je izložba u Kvirinalu veliki primer prisustva Srbije u Italiji, kao i odlične saradnje između naših dveju zemalja.

No, i mnogi drugi događaji karakterišu prisustvo Srbije u Italiji: pre samo nekoliko meseci u crkvi Santa Kroče u Firenci, hramu u kojem su u prošlosti sahranjivani velikani Italije, otvorena je izložba pod naslovom “Srbija, zemlja fresaka”, na kojoj su predstavljene reprodukcije fresaka i skulptura iz najznačajnijih srpskih crkava i manastira. U Italiju, zapravo u grad umetnosti u pravom smislu reči, ovakva izložba je uspela da donese svedočanstvo o sintezi vizantijske i mediteranske religiozne kulture, koju predstavljaju srpski manastiri, proglašeni od Uneska za svetsku baštinu zbog njihovog velikog kulturnog značaja. To je bila i sjajna prilika za stvaranje mosta između naših kultura.

Mogu inače i da posvedočim, iz moje kulturne perspektive, o brojnim projektima koje su realizovali srpski umetnici i intelektualci koji žive u Italiji. Oni se potom ponekad obraćaju i Italijanskom institutu za kulturu u Beogradu da bi “uvezli”

Direktorka Italijanskog instituta za kulturu u Beogradu: Marija Maca

Foto: Fabio Sgroi

govori o gradu Beogradu, kao vrlo aktivnoj metropoli kada je reč o kulturi. I stvarno, solidna kulturna infrastruktura zemlje, potpomognuta sa jedne strane lokalnim institucijama a sa druge strane vrlo prijemčivom i obrazovanom publikom, omogućava realizaciju značajnih kulturnih događaja. Takvo kulturno bogatstvo, koje vidimo u oblasti vizuelnih umetnosti, teatra, spektakla, muzike, doprinosi formiranju ideje o jakom kulturnom identitetu. Čini mi se da iz raznovrsnog mozaika kulturnih aktivnosti proizilazi uglavnom vrlo izražena identifikacija, kao rezultat interakcije produkcije, prezentacije i recepcije kulture, sopstvene i kulture drugih. Svi mi stranci zadivljeni smo izuzetno velikim brojem festivala i događaja međunarodnog karaktera koji se održavaju u Srbiji: mislim pritom na teatarski festival BITEF, na filmski festival FEST, na aktivnost Jugoslovenske kinoteke u Beogradu čijom zaslugom je sačuvana ogromna filmska baština svetskog značaja, ili, da ostanemo u oblasti vizuelne umetnosti, na manifestaciju Oktobarski salon. To su samo neki od prestižnih kulturnih događaja koji

u zemlju iz koje potiču ono što su realizovali u Italiji. Da navedem jedan vrlo svež primer: 6. i 7. juna organizovali smo jedan kulturni događaj u Domu omladine sa čuvenom italijanskom književnicom Barbarom Alberti. Zapravo, ovaj događaj je ostvaren zahvaljujući njenom prevodiocu na srpski Tijani Derković koja živi u Italiji i glumici Narodnog pozorišta u Beogradu Aleksandri Nikolić. Ovo je primer kako može da nastane neki naš događaj: predlaže ga ugledna ličnost iz Srbije koja živi u Italiji, a biva uvršten u kontekst promocije italijanske kulture u Srbiji.

I na kraju da navedem jednog srpskog umetnika koji ovih dana izlaže na najvišem nivou, Dragoljuba Rašu Todosijevića, odabranog da izlaže u Paviljonu Srbije u okviru Venecijanskog bijenala, koji je svečano otvoren pre nekoliko dana. Isti autor je dobio u maju vrlo značajnu nagradu u Italiji – UniCredit Venice Award, nagradu za savremenu umetnost ustanovljenu od strane bankarske grupacije UniCredit, a dodeljena je petorici od osam kandidata iz zemalja srednje i istočne Evrope. To mi se čini kao odličan način da se istakne prisustvo Srbije u Italiji.

Koliko je i na koji način italijanska kultura prisutna u Srbiji?

Kao što sam i prethodno rekla, kulturna razmena između Italije i Srbije je veoma živa, učestala i sve intenzivnija. Važan deo takve razmene odnosi se na akademske krugove, preko stipendija koje Vlada Republike Italije nudi mladima i umetnicima iz Srbije koji žele da se usavršavaju u Italiji. Na tom polju je veoma veliko interesovanje Srbije i to za nas predstavlja važan momenat za širenje našeg jezika i kulture na ovom području. Što se tiče druge oblasti, reč je o potpisivanju ugovora Italija–Srbija između ministra kulture Srbije Predraga Markovića i ambasadora Republike Italije Armanda Varikja, o zaštiti umetničke baštine Srbije. Italijanski ministar spoljnih poslova izdvojio je milion evra za restauraciju kulturne baštine Srbije. Ova inicijativa, nastala 2006, ima za cilj modernizovanje laboratorije za restauraciju Narodnog muzeja Beograda i stvaranje centralnog instituta za restauraciju, i deluje mi veoma važna za odnose između naših zemalja.

Još jedna veoma važna razmena treba da otpočne u oblasti plesa: Fondacija milanske Skale otvoriće u septembru školu plesa u Beogradu. U narednim godinama Skala će poslati u Beograd svoje profesore i tako će mladim i perspektivnim baletskim igračima pružiti mogućnost da dobiju diplomu koju, po završetku kursa za usavršavanje, izdaje prestižna milanska institucija koja je priznata u Evropi. Ovo je izuzetna prilika koja se pruža mladima iz Srbije da, pohađajući kurs u svojoj zemlji, pristupe školi milanske Skale koju vodi poznati baletski umetnik Frederik Olivijeri.

Kao zaključak, rekla bih da obostrano možemo da budemo zadovoljni odnosima i kulturnim razmenama koje postoje između naših zemalja, odnosima koji se zasnivaju na dugoj tradiciji, velikom prijateljstvu i na želji da proširimo naša saznanja. To, uostalom, pokazuje i stalna prisutnost Italije na velikim festivalima u Srbiji i na ostalim dešavanjima koja su važna za kulturni život Srbije.

Ivana Milanović Hrašovec

Foto: Reuters

Foto: A. Anđić

IGRE IDENTITETA: Rad Raše Todosijevića (gore); scena sa novosadskog Egzita (sredina); rekviziti nacionalnog kiča

Ovaj dodatak je napravljen uz podršku Evropske unije. Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost nedejnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske Unije. Projekat "Vrline života u porodici evropskih naroda" finansira Evropska unija kroz program Medijski fond u okviru evropskih integracija, kojim rukovodi Delegacija EU u Srbiji a realizuje BBC World Service Trust.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec